

LÄRARE I DEN BÄSTA AV TIDER

Birgitta Anttila

Mitt namn är Birgitta Anttila. Jag föddes i Boden 18 oktober 1934 som andra barn till Sara (född Nygren) och Knut Gunnerfeldt. De var båda födda och uppväxta i Råneå församling i Norrbotten. Min farmor var också född i Norrbotten, uppväxt i en gästgivargård i Niemisel, medan min farfar, som var kronojägare, kom från Värmland. Min morfar kom som rallare ifrån Norsjö i södra Lappland och blev sedermera banvakt. Min mormors föräldrar kom från Ångermanland resp. Värmland. Mormor var småskollärare, men det nämndes aldrig när jag var barn. Förmodligen var hon tvungen att lämna sin tjänst, när hon gifte sig. Jag upplevde henne som väldigt sträng, en yrkesskada?

Min fars skolgång var till en början mycket bristfällig. Han gick i s.k. D-skola med halvtidsläsning. Skolan var sexårig, men den ena terminen gick eleverna i skolan alla vardagar utom onsdagar och den andra terminen enbart onsdagar, så i praktiken var det bara tre år. De undervisades av en manlig småskollärare. Min mor gick i sexårig folkskola, förmodligen av B-typ, dvs flera årskurser tillsammans. Min far började tidigt arbeta i skogen, men bedömdes inte kunna fortsätta, eftersom han i 15-årsåldern fick vatten i lungsäcken och ansågs disponerad för TBC. Både han och min mor genomgick Sunderbyns folkhögskola. Min far hade enligt egen utsago tre vägar att välja på, skogen, polisen och militären, eftersom dessa yrken hade "inbyggd" utbildning. Skogen var alltså inte att tänka på, utan han sökte värvning vid Ingenjörskåren i Boden 1923, då han var 20 år gammal. Han fick sedan flygmekanikerutbildning och som sådan tjänstgjorde han tillsammans med den legendariske ambulansflygaren Cornelius. Min far efterträdde så småningom honom och blev även han mycket omskriven för alla dramatiska räddningsflygningar han genomförde.

Min mor gick en kortare handelsutbildning, men hade så vitt jag vet ingen anställning. Hon var hemmafru under större delen av sitt liv, bortsett från en kortare period, då hon hade en olönsam sybehörsaffär.

Hon hade skolinackorderingar under 1950- och 60-talet, en inte heller särskilt lukrativ sysselsättning.

Barn- och ungdomstid, utbildning

Vi bodde i Boden, tills vi flyttade till Frösön 1938. Min far omkom i en flygolycka 1953, tre månader innan han skulle avsluta sin flygarbana. Min mor dog 1974.

Mina minnen börjar på Frösön, där vi bodde inom F4:s område. Vi bodde i ett stort, omodernt hus med vattenpump på gården och ute-dass. Eftersom det var många rum i huset, var inte alla möblerade. Vi barn hade ett härligt rum med massor av leksaker. Att huset ansågs vara ett spökhushar jag fått höra långt efteråt. Huset låg alldeles intill flygfältet, men strax intill låg en bondgård och där bortom skog och ängar. Det var en härlig miljö.

1940 flyttade vi in till municipalsamhället, som hette Hornsberg. Hornsberg blev efter några år upphöjt till köping och fick då namnet efter ön, dvs Frösö köping. Det måste ha varit skönt för min mor att flytta in i en modern lägenhet med vatten och avlopp, kylskåp och badrum (vi hade tidigare badat i en zinkbalja framför vedspisen). Eftersom det var krig fick vi bara badvatten en gång i veckan och då badade min tre år äldre syster och jag tillsammans. Visserligen fick mor då klara sig utan hembiträde, men arbetsbördan kan inte ha varit alltför betungande i tre rum och kök. Vi fick nu också telefon, förmodligen för att min far skulle kunna nås omedelbart, när han var jour.

Själva flyttningen minns jag inte något av. Kanske den ägde rum under sommaren då vi alltid var hos mina morföräldrar i Bjurå, Råneå. En stor fördel med flyttningen var att det fanns gott om barn i det nya området. Jag kan inte minnas att det fanns några särskilda restriktioner beträffande var vi fick leka, med vem vi fick leka eller när vi skulle komma hem. Vi fick ta hem kamrater så ofta och så många vi ville. Ingen frågade särskilt mycket om hur det gick i skolan eller om vi gjort våra läxor. Vi hade mycket stor frihet, som vi inte missbrukade. Men visst fanns det vissa regler, aldrig ta med en smörgås utomhus, mat äter man inne. Inte gå in till någon, som höll på att äta. Vi skulle vänta utomhus. När vi åt middag, stod alla bakom stolarna tills pappa satte sig. Bordsbön och aftonbön läste vi som små. Jag kan inte påminna mig när det upphörde.

Min far var sträng, men han behövde aldrig höja tonen, aldrig bestraffa oss. Det räckte med att han rynkade ögonbrynen. Jag uppfattade honom som mycket allvarlig, men jag var inte rädd för honom. Min mor skötte om bestraffningarna. Jag minns att jag fick "stryk" med björkris vid ett par tillfällen. Det var inte smärtan, som var det bestående minnet utan förödmjukelsen. Jag behövde i vart fall inte gå ut och hämta riset själv, som en av mina kusiner var tvungen att göra. Efter sexårsåldern fick jag aldrig mera stryk. Att få stryk var inte alls ovanligt på den tiden. Jag var inget särfall, men jag tror aldrig att min system behövde uppfostras handgripligt. Hon var mer "välartad".

Trots agan hade jag ett mycket varmt förhållande till min mor och det varade fram till hennes död, även om vi då hade bytt roller. Hon var glad och lättsam. Min far var ofta ute på manöver under kriget och då var det inte så noga med mattider, städning, läggtider och annat.

Jag hade sett fram emot att börja skolan. Jag kunde läsa, men vet inte hur och när jag lärde mig det. Jag fick den "snälla" av de två frökornar, som skulle ta emot förstaklassare. Det var roligt i skolan. Jag fick vara Maria i julspelet i första eller andra. Jag hade ingen uppfattning om vem som var duktig eller hade svårt för sig de två första åren.

När jag skulle börja i trean, fick jag byta skola. Skolvägen blev längre, men säkert inte mer än ca en km lång. Jag kan inte påminna mig, att någon följde med mig, däremot att en av de okända flickorna kom fram till mig och "presenterade" sig. Det värmdde. Nu fick vi en manlig lärare, han var betydligt "hårdare". Jag upptäckte att vissa var "dumma". Han kunde också anmärka på hur främst pojkarna var klädda. På skolan serverades "frukost" (lunch med nutida språk). De "fattiga" barnen åt gratis, medan vi andra betalade tio öre per måltid. Maten var enförmig, gröt alla dagar utom torsdagar då det var ärtsoppa och lördagar då det bjöds rosa sagogrynssoppa (underbart gott) eller chokladsoppa, i värsta fall med skinn.

En dag hade en av de "fattiga" (Oskar) med sig en vattenpistol. Läraren frågade då, hur det kom sig att han hade råd med en leksak, han som inte ens betalade maten. Följden av detta blev att han inte fick äta någonting på skolan från mitten av oktober och resten av terminen och pistolen beslagtogs. Han fick den aldrig tillbaka. Denne Oskar sjöng mycket bra. En "rolig" timme sjöng han "Maj på Malö", varpå läraren anmärkte att det inte var en lämplig sång. (Var det kanske för att hon

Julspel i Östersunds kommunala flickskola 1951. Birgitta spelade Josef.

hade "små, små fjun"?). Jag har aldrig kunnat glömma Oskar. (Vi hade 50-årsjubileum efter konfirmationen 17 maj i år. Oskar var med och återberättade bl.a. dessa episoder, som jag har haft med mig hela livet. Behållningen av jubileet var att Oskar mådde bra, hade arbete och familj och fortfarande sjöng med glädje!)

Efter fjärde klassen i folkskolan började jag i den sjuåriga flickskolan i Östersund. Det var en för sin tid mycket modern skola. Vi arbetade ibland med grupparbeten, läste psykologi och konsthistoria vid sidan av de ordinarie ämnena. Under sjätte och sjunde skolåret gjorde vi specialarbeten, för min del engelska (Nalle Puh) i sexan och ett arbete om Karin Boye i sjuan. I matematik, fysik och kemi kunde vi de två sista skolåren välja mellan lättare och svårare kurs. Vi hade elevråd och en viss möjlighet att påverka den vägen. Min fritid ägnade jag

mest åt IOGT. Där lärde vi oss föreningsteknik, sysslade med teater och dansade.

Min tre år äldre syster hade sökt in på folkskoleseminariet i Luleå efter flickskolan. Jag hade inte många funderingar inför yrkesvalet. Att jag skulle skaffa en ordentlig utbildning tryckte min far hårt på. Det var annars inte alldeles självklart på den tiden. Jag hade tänkt lite löst på att bli silversmed eller möjligen söka en konstskola. Min far tog reda på utbildningstiden för silversmeder samt lönevillkoren, som inte var särskilt lysande. Han tyckte att läraryrket var lämpligare, då skulle jag ju kunna ägna somrarna åt konstnärlig verksamhet. Jag var inte svår att övertala. Jag hade alltid varit intresserad av barn och hade på fritiden varit engagerad i ungdomslogens verksamhet, hade gärna suttit barnvakt och lekt med grannarnas barn. Sen hade ju Folkskoleseminariet annat som lockade. Hälften av eleverna var manliga studerande och efter sju år i en flickskola kändes det spännande. Dessutom fanns där ett folkdanslag, som jag såg fram emot att gå med i.

Våren 1952 skulle jag tentera in. Bara resan var ett äventyr för mig. Under denna period troddes en tågmördare härja och knuffa av folk från tågen. Kanske var det risken att råka ut för honom, som gjorde att jag inte kunde somna natten före avresan. Jag hade dock flera dagar på mig innan det var dags, så resan sköts upp ett dygn och jag fick en halv sömntablett för att kunna somna. Tåget startade kl 6 på morgonen och resan tog hela dagen. Vi stannade vid varenda station. Framme i Luleå fick jag bo hos släktingar. Själva tentamensperioden pågick under en vecka. Vi som hade flickskola eller realexamen genomgick inte så många prov, som de sökande som bara hade preparandkurs, folkhögskola eller dylikt. Efter vad jag minns hade vi bl.a. två matematikprov, rättstavning och muntlig framställning i form av ett samtal ensam med tre lärare. Det värsta för min del var musiken, vi skulle spela en psalm och sjunga en sång. Jag hade tränat in "O huvud blodigt sårat", som varken hade kors eller b:n. Det gick väl hjälpligt eftersom ingen störde mig med att sjunga till! Sången jag hade valt var "Vårvindar friska". Den går inte så högt. Nu visade det sig, att den som hade mitt öde i sin hand, var en fd lärare från flickskolan. Kanske det var orsaken till att jag klarade spelningen med ett B och sången med ett AB.

De sökande, som hade lägre underbyggnad (enligt papperen), hade

en jobbig vecka framför sig. De tenderade i alla ämnen. Min man brukar berätta om en klasskamrat, som skulle redovisa hamnstäder utefter Afrikas kuster. Han hade varit sjöman tidigare och ritade upp Afrikas karta och satte ut hamnstäder, stora som små, som han hade besökt, åtskilligt fler än läraren hade hört talas om.

På seminariet fanns en fyraårig tvåparallellig linje med manliga elever i den ena klassen och kvinnliga i den andra. Dessutom fanns studentlinjen, där kvinnliga elever togs in vartannat år och manliga vartannat. De färgstarkaste personerna gick på den fyraåriga manliga linjen. Bland dem var det många som hade varit yrkesverksamma tidigare. Helt lätthanterliga var dessa klasser inte. Det sas om seminariet, att det var svårt att komma in, men lätt att klara sig igenom. På teknis däremot var det lätt att komma in, men svårt att komma ut. Seminariets studentlinje ansågs inte locka några unga män med höga betyg. Ett år påstods det att medelbetyget för de manliga intagna låg på B-, men det var kanske bara elakt förtal.

Vid jämförelser med andra seminarier verkade Luleå seminarium vara modernt. Ordningsreglerna var inte så många beträffande uppförandet, jämfört med andra seminarier, främst sådana som hade enbart kvinnliga elever. Det var väl inte heller nödvändigt på den tiden, vi kände nog vikten av vårt kommande arbete. Men det påpekades att vi inte fick "fraternisera" med övningsskolebarnen. Vid den tiden visste jag inte betydelsen av ordet, men kanske var det nödvändigt att påpeka eftersom de äldsta eleverna i övningsskolan kunde vara 13-14 år och de yngsta seminaristerna ca 17. Moralen hölls dock högt! En manlig och en kvinnlig seminarist gick på skolgården och höll varandra i handen. De blev inkallade till rektor och blev tillrättavisade! En gift seminarist hade ett förhållande med en kvinnlig skolkamrat, vilket kom till rektors kännedom. Den manlige seminaristen blev avstängd resten av året, medan den kvinnliga (den förförda?) fick avsluta sina studier, som tänkt var.

Under första året ledde vi inga egna lektioner, men vi fick bevista tre lektioner det året. Det var första gången jag var in i en folkskolas sedan jag slutade i fjärde klassen. Under det andra året började vi med UÖ, dvs undervisningsövningar. Vi var indelade i grupper om fyra, som först fick lyssna på övningskollärarens lektion. Så fick vi våra lektionsämnen och en vecka att förbereda oss. Innan lektionen skul-

le ett lektionsutkast lämnas in. Där skulle stå hur vi hade tänkt lägga upp lektionen, vilka frågor vi ämnade ställa, vilka svar och följdfrågor vi kunde tänkas få och hur vi skulle bemöta dessa. Nu minns jag inte om vi fick lärarens kommentarer till utkastet före eller efter vår lektion, hemskt var det i alla händelser. De fanns också restriktioner beträffande de kvinnliga seminaristernas klädsel under UÖ-lektionerna. Vi fick inte ha på oss långbyxor vid dessa tillfällen. En av mina klasskamrater gick alltid i långbyxor normalt, men när hon skulle undervisa hade hon med en kjol och bytte på toaletten.

Vi hade också s.k. serier, då vi fick följa en klass under en längre tid, en vecka skulle jag tro. Det var lite närmare verkligheten. Under en serie skulle jag behandla Småland. Jag lade ner ett enormt arbete innan. Bl.a. gjorde jag en stor blindkarta fäst på tretexskiva, där alla viktiga städer, sjöar, berg, glasbruk mm var utritade (utan namn förstås, den var ju "blind"). Sedan gjorde jag små bilder med namn och symbol, Tranås och en päls, Gränna och en polkagris osv. i all oändlighet, som skulle fästas på kartan. Jag gjorde rebusar, korsord, eleverna fick göra en Smålandspärm, vi sjöng Smålandssånger. Jag gjorde allt vad som förväntades av en ambitiös seminarist. Jag tyckte att jag hade gjort storverk, eleverna hade uppfört sig bra och verkat intresserade. Jag väntade mig lovord. Kritiken var inte negativ, men behärskad. "Du ska inte tro att du kommer att hinna hålla på så här när du blir färdig lärare" är de ord jag minns från det tillfället! Och det var förvisso sant, men ändå!

Sista terminen skulle vi ut på "hospitering" i tre veckor. Meningen var att den skulle förläggas till en B-skola, för att vi skulle få lite erfarenhet av undervisning i flera årskurser samtidigt. I Hietaniemi var försöksskola införd och jag fick därför tillåtelse att hospitera i en sjätteklass. Det var en rolig tid. Jag tyckte dock inte att försöksskolans undervisning skilde sig från den jag själv hade fått i folkskolan. Klassläraren överlät många lektioner på mig och visade mig stort förtroende. Vi blev vänner och hade kontakt i många år efteråt.

De kvinnliga seminaristerna undervisades i textilslöjd och förväntades själva kunna undervisa i detta ämne. Jag har bara haft en slöjdlektion under min lärartid. Vi fick också skolköksundervisning under det första läsåret på en mycket grundläggande nivå. Jag hade redan genomgått två års skolköksundervisning i flickskolan och vågade mig på

en stillsam protest, dels på grund av min tidigare erfarenhet och dels för att de manliga eleverna slapp. Den enda av oss som blev befriad, var en som var gift och hade skött hushåll i flera år. Anledningen till att vi övriga skulle få dessa lektioner var "att vi skulle överleva"! Hur de manliga lärarna skulle överleva framkom inte, jag vågade inte gå vidare i mitt protesterande, men det förutsattes väl att de skulle gifta sig och få marktjänsten ordnad på så sätt.

Det finns många minnen förknippade med UÖ-lektionerna. Men jag slutar med examenslektionen. Vi fick dra lott om ämnena. Min fasa var att det skulle bli musik, men jag hade tur, det blev teckning. Ämnet var jazzmusik. Lektionen gick bra tyckte jag, men inte tillräckligt bra för att höja mitt AB i UÖ. I korridoren utanför teckningssalen efter lektionen tappade jag den tunga skioptikonapparaten i stengolvet. Ingen fanns i närheten, jag lyfte bara upp den och bar den till dess plats och erkände aldrig min synd.

Under studietiden grundlades många äktenskap. Det var snarare regel än undantag att man mötte sin framtida partner på seminariet. Efter vad jag har kunnat märka blev dessa äktenskap ovanligt hållbara. Redan den första vårterminen träffade jag min blivande man, vi förlovade oss nyårsafton 1953 och gifte oss midsommarafton 1955. Då hade min man blivit färdig folkskollärare, men jag hade ett år kvar. För att ingen skulle kunna invända mot att han kom och övernattade hos mig över helgerna, tog vi detta steg redan då.

Vi värvades redan under seminarietiden till Folkskolläraryrket, folkskollärarna hade ett eget förbund. Att det var två förbund berodde på att kvinnliga och manliga folkskollärare inte hade samma lön ursprungligen, men när jag var utexaminerad, tror jag att lönen var densamma. Jag har tillhört förbundet oavbrutet, men jag har inte arbetat fackligt.

Min man är tornedaling och finskspråkig, så för honom var det naturligt att söka s.k. Finnbygdsstipendium. Man fick 800 kr för varje läsår man förband sig att undervisa i Finnbygden, dvs de finskspråkiga delarna av Norrbotten. Det var en ansenlig summa på den tiden. Jag lånade 4000 kr per år och det skulle jag klara mig på. Men eftersom min man hade stipendiet för två läsår, sökte jag och fick för ett år. Några krav på att man skulle vara finsk-talande fanns inte.

Första lärartjänsten

Min första tjänst kom alltså hösten 1956 att förläggas till södra Tor-nedalen, i en liten by, där vägen tog slut. Där hade min man redan tjänstgjort i ett år. Byn var inte stor, ca 15 gårdar, men familjerna var barnrika. Dessutom gick barnen från en grannby där. Men elevantalet hade krympt till 42 elever totalt, så skolan skulle bli en B2 skola, det innebar att där var en småskollärare och en folkskollärare. I min av-delning gick 26 barn i klass 3-6. Att det var B2-form betydde att jag direkt fick en eo-tjänst med lön från 1 juli. Min man fick tjänst i en grannby.

Många av barnen hade finska som modersmål, så det var inte alltid lätt för någon av oss, men om det kärvade ihop sig, kunde alltid någon översätta. Var det riktigt omöjligt hade vi alltid Nanna i barnbespis-ningen att fråga. Det var aldrig förbjudet att prata finska, på rasterna var det helt legitimt och även på lektionerna, om ordförrådet var för knappt. Jag försökte lära mig så pass mycket finska, att jag kunde skapa en viss osäkerhet om hur mycket jag förstod. Inte heller på Centralskolan, där jag "hospiterade" hörde jag någonsin talas om förbud att tala finska på rasterna.

Vi bodde i en lärarbostad på skolgården. Fyra rum och kök och näs-tan inga möbler. Vi ägde två turistsängar, en bokhylla, en soffa, ett soffbord och två pinnstolar. Resten fick vi låna i skolan. Två rum och kök använde vi. I andra änden av huset kom en vikarierande små-skollärare att bo senare hälften vårterminen. Hon skulle givetvis bo i småskollärbostaden som var mindre än vår, två rum och kök, trots att hennes familj bestod av mor, mormor, två barn och tidvis en äkta man. Tanken på att vi skulle byta bostad dök aldrig upp. Trots denna uppenbara orättvisa har vi fortfarande kontakt efter 41 år och 70 mils avstånd!

Vi hade en riksdagsman från vår kommun, och riktigt hur det gick till vet jag inte, men han tyckte väl synd om mig, så en månad in på höstterminen hade han ordnat så att min man fick komma till "min" skola och ta hand om 3-4:s 14 elever och jag tog de 12 i 5-6:an. Det var en stor lättnad. Schemat hade varit nästan omöjligt att få ihop, ef-tersom femmor och sexor läste engelska, vi hade minst två kursplaner i alla andra ämnen utom musik och teckning. Det blev håltimmar då och då. Barnen från grannbyn hade skolskjuts, och den gick bara en

Birgitta med sin första klass 5-6, 1956.

tur på morgonen och en på eftermiddagen, så för dem blev det ofta att vänta.

I allmänhet delades B1-skolans klasser upp så att om det var lärare av olika kön, skulle den manlige läraren undervisa i 5-6 och den kvinnliga i 3-4. Orsakerna till detta kan man ju spekulera över, jag kan komma på många skäl, alla lika dumma. I vårt fall var uppdelningen given, eftersom jag var duktigare än min man i engelska. Dessvärre hade jag inte behörighet att undervisa i engelska, så vi använde oss av radioengelska, som jag har mycket god erfarenhet av. Lektionerna på seminariet, som man måste delta i för att få engelsk behörighet, låg efter skoldagens slut på lördagseftermiddagarna och ambitionen var inte nog stor för min del för att jag skulle delta.

Men lättnaden i arbetsbördan, när min man kom till "min" skola jämnades ut av den ekonomiska förlusten. Nu var skolan inte längre

en B2-skola utan en B1 och då fick man inte eo-tjänst förrän efter tre terminer. Det var bara att betala igen hela julilönen och större delen av augustilönen och det skulle ske på tre månader hade skolsekreteraren bestämt, en äldre dam med mycket skinn på näsan. Jag skrev till facket, men där fick jag inget stöd. Det var bara att betala. Hade jag inte haft min man då, hade jag varit tvungen att ta ett banklån. Jag hade nämligen dessutom köpt en symaskin på avbetalning.

Jag undervisade i musik i min mans klass, för trots att han hade lyckats få AB i instrumentalmusik och jag bara B, spelade jag bättre och sjöng definitivt bättre. Han hade spelat ur stora koralboken och jag ur lilla, det var en skillnad. Men det avgörande var att han hade spelat upp samma psalm i fyra år och vid slutet av fjärde årskursen lyckades han ta sig igenom hela psalmen utan misstag och t.o.m. trycka ner fem tangenter samtidigt. Det var sista gången han använde sig av en orgel, så vitt jag vet. Min man tog hand om gymnastiken i min klass, och där var han den överlägsne.

Vårt skoldistrikt var alltså ett så kallat försöksdistrikt, en föregångare till enhetsskolan och grundskolan. I en skrub i skolan låg travar med stencilerade häften, som förmodligen var ämnade som introduktion till försöksskolan. Jag läste dem aldrig. För min del var allt jag gjorde försöksverksamhet, försöksskolan hade aldrig presenterats för oss på seminariet. Läsårsplanering hade jag inte hört talas om. Jag följde läroböckerna och förde in genomgångna moment längst bak i klassboken. I den fördes också in frånvaro med bokstäver. Det fanns flera att välja mellan. Jag kommer ihåg att B stod för brist på kläder. Den förkortningen behövde jag aldrig använda.

Geografin var ett kapitel för sig. Vi skulle läsa Europa det året i klass 5-6 och började naturligtvis med Finland. Praktiskt taget alla elever hade släktingar där. Många mammor var finskor. Vad vi hade roligt! Vi sjöng på finska och läste Muminböcker och Topelius. Eleverna tog med bilder hemifrån. Vi höll på med Finland ända till jul! Det var två geografielektioner i veckan, så det blev lite brått på vårterminen med resten av Europa!

Musiken vållade vissa problem. Det var mycket svårt att få barnen att sjunga. "Vi har aldrig sjungit i skolan i den här byn", förklarade Nanna i köket. Spela orgel hade jag inte lyckats lära mig, men med en hand och om det inte var mer än ett kors eller ett B, kunde jag hjälpa-

ligt klara melodistämman. Även här utgjorde Skolradion ett stöd. Vi skickade efter blockflöjter från en postorderfirma (och alla barn fick lov hemifrån att köpa en flöjt till ett pris av 2,50 kr) och sen pep vi. Det lossnade lite med sjungandet eftersom. Vi läste och sjöng om Folk och rövare i Kamomilla stad och vi sjöng lite djärvare låtar, som t.ex. "Que sera, sera".

Jag hade gått på Kasperteaterkurs under Luleåtiden, och vi gjorde Kasperdockor, skrev pjäser och spelade. Vi var t.o.m till Centralskolan och spelade för eleverna där. Vilken triumf för skogsbarnen. Ingen hade sett Kasperteater förr.

En lärare på Centralskolan hade en smalfilmskamera, en s.k. dubbelåtta, som vi fick låna. Att se sig själv på film var en ny upplevelse för oss alla. Vi filmade olika aktiviteter som t.ex. en skogsutflykt med korvgrillning. Vid detta tillfälle såg vi också ett korpbo, som dessvärre några pojkar gick tillbaka till och rev ner! Skidtävlingen filmades också. Eftersom elevantalet var så litet, var det ganska lätt att räkna vilka som skulle segra. Vi gjorde en liten enkät bland eleverna innan tävlingen, för att få en uppfattning om vad de önskade för priser. Flera av pojkarna önskade "bogali" och det tog en stund innan vi förstod

*Kasperteater, läsåret
1956-57.*

att det var pokaler de menade, men byter man ut b mot p och g mot k, är det solklart. Vi beställde priserna ur en postorderkatalog, så några pokaler blev det inte. Förstapristagarna i årskurs sex fick ett badmintonset resp. en lådkamera. Övriga priser minns jag inte, men alla fick givetvis pris. Hur vi finansierade detta har jag glömt, men förmodligen betalade vi själva. Kulspelet på våren finns också dokumenterat. För något år sedan var det hemvändardagar i byn och vi tog med filmen och visade den. Jag mindes namnen på nästan alla de 42 barnen. Efteråt har vi spelat över den på videoband och givit det till Hembygdsföreningen.

Trots att byn var liten, fanns där två affärer, en privat och en konsumbutik, dessutom fanns där ett postkontor och en telefonstation. Telefonstationen var bara öppen vissa tider på dygnet. För oss var det alltför dyrt att skaffa telefon, så behövde vi ringa, fick vi gå till grannen eller till telefonstationen. Kommunikationerna var dåliga, skolbussen och mjölkbilen samt en taxi var kontakten med yttrevärlden. Den enda privatbilen i byn var vår. Konsumföreståndaren hade sagt att när han fick tolv rätt på tipset, skulle han köpa bil. Så fick han och några till tolv rätt, men den veckan var utdelningen bara cirka hundra kronor. Trots detta köpte han bil och vi blev av med vårt hyrda garage.

Vi blev mycket väl mottagna i byn. Vi var unga och entusiastiska och det uppskattades. Vi deltog i vad som bjöds av sällskapsliv. En gång kom en trollkarl, en annan gång kom prästen och vid ett tillfälle var vi t.o.m. på ett bönemöte i granngården. Det fanns rätt många laestadianer i byn, men det var östlaestadiener, dvs den mer toleranta sorten. Det var mycket psalmsång på mötet, vissa sjöng på finska, andra på svenska, långsamt och gällt och många verser. Värden sjöng högst och mycket falskt. Några högstadieflickor började fnissa och jag kände att risken fanns att även jag skulle smittas. Jag tryckte in naglarna i handflatorna, undvek att se på flickorna, tänkte på något annat – och klarade det! Det hade sett illa ut om skolfröken betett sig så olämpligt!

I denna by mötte jag också min första kommunist. Tidigare hade jag bara hört talas om att sådana fanns. Han var gift med Nanna i "matan" och vi träffades ofta. Det var ett glatt och humoristiskt par, som vi hade kontakt med i många år efteråt.

Jag hade tänkt starta ett litet folkdanslag, men det ansågs olämpligt. Däremot gick det bra, att få leda en kurs i engelska på kvällstid för högstadieelever. Vi samlades i deras hem och det var ju ett sätt för oss att "komma ut". Hem till oss kom också en del högstadieelever på kvällarna. TV kom långt senare och i radion fanns bara ett program. Vi hade teaterabonnemang i Övertorneå. Det kunde väl vara två föreställningar per termin, men det var uppskattat.

När vi var på väg norrut efter julfirande på Frösön hos min mor, rådde vi krocka med en telefonstolpe och fick fortsätta färden med tåg och buss. Det blev krångel med reparationen, så vi fick klara oss utan bil några månader. Det kändes isolerat. Men vid det laget hade ju konsumföreståndaren köpt bil, och vi fick låna den ibland. När vi skulle till Övertorneå för att se på Cancan, var byavägen igensnöad, men en lärare från grannbyn kom och hämtade oss vid den större vägen, dit vi hade pulsat, och körde oss hem efteråt.

Medan bilen var trasig kunde vi inte ta oss någonstans på lördags-eftermiddagarna efter skoldagens slut eller på söndagarna, och då kom byns ledande man på, att jag skulle kunna ha söndagsskola och avlösa hans hustru, som i vanliga fall skötte den verksamheten. Naturligtvis ställde jag upp, oavlönat förstås, och inte vet jag riktigt vad vi gjorde. Men alla som bodde inom gångavstånd kom, ett brödrapar hade säkert 3-4 km men kom ändå. Det säger en del om hur mycket de hade att roa sig med.

Det brukade komma en bokbuss fick vi höra, men mellan augusti 1956 och juni 1957 visade den sig aldrig, så jag fick hålla tillgodo med skolbiblioteket, och det gav mig rätt stor insikt i barnböckernas värld. Det var min första bekantskap med Muminfamiljen, en bekantskap som jag fortfarande har stor glädje av.

I Risudden, några mil från vår by, visades ibland film. Vid ett tillfälle packade vi bilen full med barn och for och såg "Rasmus på luffen". Det var mycket uppskattat, men fler biobesök blev det inte.

Någon gång i början av vårterminen beslöt vi att ha ett föräldramöte, dit även eleverna var välkomna. Föräldramöten var också något helt nytt för byn. Småskollärarinnan ville inte delta, men under slöjdtimmarna, som hon ledde, frågade hon flickorna om våra planer och någon dag före evenemanget bad hon att få delta med sina klasser. Kommunen bjöd föräldrarna från grannbyn på buss, men kaffe, saft

och bröd stod min man och jag själva för. De som var intresserade hade fått anmäla sig i förväg, bl.a. för kaffebrödets skull. Men långt fler än de anmälda kom, så jag var tvungen att springa hem och hämta de bakverk jag hade misslyckats med. Eleverna uppträdde med diktläsning, lite blockflöjtspel och lite sketcher. Kvällen blev en succé! Några "åhörardagar" eller spontana besök i skolan förekom inte.

Inför linjevalet till sjuan, gjorde jag hembesök hos alla elever, det var bara sex stycken i sexan, så det var inte betungande alls, bara roligt. Föräldrarna visste när vi tänkte komma, och vi blev vänligt mottagna överallt. Min man följde med som tolk och det behövdes på en del ställen. Det var säkert inte lätt att välja rätt, som jag minns det fanns det 14-16 olika linjer.

På examensdagen följde vi det traditionella mönstret med lite frågor på de genomgångna avsnitten, sång, diktläsning och pjäser. Många föräldrar kom och lyssnade. Någon tanke på att stanna där ett år till hade vi inte, trots att vi trivdes och blev lovade både bastu och garage. Men miljön var helt främmande för mig. Jag kom från ett stadsområde (även om Frösön bara var köping), från ett hem där det var livligt och glatt, där vi hade ett stort umgänge i mitt mycket gästfria hem. Att kortspel och dans kunde betraktas som synd var mig helt främmande. Vi kom till en by där livet var stilla och på något sätt tyngt av religionen. Det har ändå blivit många återbesök under årens lopp.

Mitt första år som lärare var helt fantastiskt. Vi kände vårt ansvar och även att vi hade fullt förtroende av våra överordnade. Vi hade besök både av inspektör Snell och två herrar från skolradion, men det kändes inte som kontroll utan snarare som trevlig uppmärksamhet. Lärarnas status var hög, vi kände oss respekterade. Det pirrade i mig av förväntan, när jag på morgnarna korsade skolgården inför dagens äventyr. Jag skulle önska att alla lärare fick en sådan spännande, inspirerande och glädjefylld start på sitt lärarliv.

Min "karriär" från första tjänsten till i dag

Så var det dags att söka tjänst för första gången. Det var en komplicerad process, om man varit ute några år. Man fick poäng per tjänsteår, högre de första 10 åren. Så fick man extra poäng om man tjänstgjorde i Norrbottens eller Västerbottens län. Det spelade ingen roll om man

arbetade i Luleå, Umeå eller Kvikkjokk. Det tyckte de som satt i glesbygd på annat håll, var orättvist. Från slutpoängen drogs poäng av för alla dagar man varit sjuk, barnledig eller tjänstledig. Däremot fick manliga lärare inte något poängavdrag om de gjorde värnplikten, sedan de börjat arbeta.

Vi hamnade i en by utanför Östersund. De tre första åren vi var där, var det fortfarande folkskola. Läsåret 1960-61 infördes enhetsskolan. I denna skola kände vi oss påpassade. Det hände att överläraren "smög" i korridorerna och ryckte upp klassrumsdörrarna, för att se att det var "tyst i klassen" och att inga avvikelser från schemat gjordes och att vi höll en reglementsenlig morgonbön varje morgon. En lärare som slarvat med detta blev anmäld till Domkapitlet. Det var mycket noga med att rätt antal friluftsdagar genomfördes och att de höll föreskriven längd. Eftersom vi kom från Norrbotten, där det var generöst med materiel, bevakade tillsynsläraren oss, så att vi inte skulle slösa med skriv- och räkneböcker samt teckningspapper o.dyl. Före teckningslektionerna fick vi hämta vattenfärger och penslar och annat vi behövde i det gemensamma materielrummet. Rastvakterna gjorde vi plikttroget. Men vi vande oss. Stämningen i personalrummet var oftast trivsamt. Första läsåret var jag i hjälpklass, 14 elever från klass 4 till 7. Jag har ofta funderat över dessa elever, vissa hade säkert "svårt för sig", men i en del andra fall var det säkert dyslexi det var fråga om, fast jag aldrig hade hört ordet vid den tiden.

Under det året fick vi vårt första barn. Tjänstledighet med B-avdrag beviljades när man fått EO-tjänst, dvs efter tre terminer. Då hade man också rätt till lön under sommaren. Tjänstledigheten måste tas ut i ett svep, den kunde inte fördelas med t.ex en månad på vårterminen och resten sedan höstterminen börjat. Fick man barn i maj, blev det löneavdrag under sommarlovet. Det låter otroligt så här långt efteråt, men så var det. De flesta lärarfamiljerna försökte se till att få barn i mars-april, så kunde man njuta av sommarlovet med full lön. Man kunde få förlänga barnledigheten några månader, men då blev avdraget större.

Året därpå började jag med en tredjeklass på 33 elever. Jag följde den klassen i ytterligare två år. Det var en arbetsam avdelning, men efter en tid hade vi kommit underfund med varandra och trivdes bra ihop. Jag hade en teatergrupp med flickorna efter skoldagen under en

tid, samt simundervisning och Blåvingeverksamhet.

Någon kommunal barntillsyn fanns inte där vi bodde, utan vi var helt beroende av barnflickor-hembiträden. Sådana fanns att få, eftersom vissa behövde praktik i barnfamiljer inför sin framtida utbildning. Det var en spännande tid innan barnflickan och vi lärt känna varandra, men i allmänhet trivdes vi mycket bra. En av dem har jag fortfarande kontakt med efter närmare 35 år.

Våren 1959 fick jag av skolstyrelsens ordförande reda på att vår överlärare meddelat skolstyrelsen att jag och två andra unga kvinnliga lärare inte önskade förlängt förordnande. Jag gick till överläraren och frågade om orsaken och han talade om att efter 1 juli skulle eotjänsterna inte kunna annonseras ut som manliga eller kvinnliga utan tillsättas enbart efter meriter. Han tänkte passa på att annonsera ut tre tjänster för manliga sökande "för fruntimmer kommer vi att få tillräckligt av ändå efter 1 juli," sade han. Jag hade varit i kontakt med min fackliga representant i Östersund och frågade överläraren, om det var vad jag skulle hälsa mitt fackförbund. Han gjorde en helomvändning och mitt förordnande blev förlängt. Det är den enda gången jag har haft direkt personlig nytta av facket.

Medan vi var i den byn fick vi uttala oss om vi skulle vilja börja med en försöksverksamhet med lediga lördagar. Förutsägelsema om hur det skulle bli i så fall, var så avskräckande att vi röstade nej. Terminerna skulle förlängas, vi skulle starta läsåret i början av augusti och vårterminen skulle pågå till midsommar. Skoldagarna skulle förlängas till fram emot kl 17. Lektionerna var på den tiden 45 minuter långa, utom den första som var 55 min eftersom morgonbönen ingick i den. Raster på 15 minuter hade vi mellan alla lektioner, inga dubbelpass och lunchrasten var också väl tilltagen. Lediga lördagar kunde inte uppväga alla de nackdelar vi hade förespeglats.

För att få behålla min tjänst, var jag tvungen att skaffa behörighet att undervisa i engelska. Jag vet inte, om jag skulle ha kunnat sägas upp på grund av att jag saknade behörighet, men jag är tacksam för att jag ställdes inför detta ultimatum. Mina förkunskaper var rätt bra och jag skaffade prospekt från Restenäs folkhögskola, där det anordnades behörighetskurser varje sommar. I tre veckor sommaren 1960 var jag där med man och son, klarade kursen och kom hem som en "fullgod" lärare.

Eftersom vi båda bara hade eo-tjänster, var osäkerheten stor varje vår. Drömmen var ordinarie tjänster naturligtvis. Efter fyra år i denna kommun sökte vi och fick ordinarie tjänster i Medelpad. Där var vi tillbaka i folkskolan igen. Jag började med barnledighet under höstterminen och fortsatte med en sjua på vårterminen, och en ny sjua nästa läsår. Tredje året fick jag en fyra, som jag fortsatte med nästa läsår. Då var enhetsskolan införd även där.

Nu hade vi hamnat i ett klassamhälle. Det har jag aldrig upplevt vare sig förr eller senare. Inom lärarkåren sade vi du till varandra, men för övrigt var det titlar och titelbortläggning som gällde. Vaktmästaren uppskattade att vi direkt var "du" med honom. Vi tillhörde definitivt inte "överklassen", dvs läkare, tandläkare, ingenjörer och realskollärare!!

Stämningen på skolan var god. Vi hade så roligt på rasterna, att man ibland fick stanna och ordna till anletsdragen, innan det var dags för nästa lektion. Av våra kolleger var många nära pensionsåldern. När jag förberedde friluftsdagar eller annat efter skoltid, brukade en del av dem vara barnvakter hos oss. På denna skola var vi åter betrodda, inget smygande utanför klassrummen, ingen misstro.

På skolan fanns ingen bandspelare, men vissa av lärarna använde fortfarande radioengelska, så vi bar dit vår egen alla dagar, som någon behövde den. Jag förstår inte, varför vi inte krävde att det inköptes en! Vi tog emot vad som erbjöds, resten köpte vi för egna pengar.

Efter fyra år i Medelpad var det dags för uppbrott igen. Det är enda gången vi har varit föremål för "headhunting". Min man hade vidareutbildat sig under denna tid, han hade läst historia och samhällskunskap och blivit yrkesvalslärare. Rektorn i en kommun utanför Östersund skrev och erbjöd oss tjänster, vilket vi nappade på. Där fanns ett nybyggt hus, som vi erbjöds att hyra, och hemhjälpn följde med oss till vår nya bostadsort. Dit kom vi 1965 på hösten.

Jag började med en femteklass som jag även följde i sjätte klassen. Sedan var jag klasslärare i ytterligare tre mellanstadieomgångar till 1976 på hösten. Under denna tid föddes vår tredje son. Men 1976 kändes det som om jag var helt tömd på idéer, jag ville göra något "nytt" och anmälde mig till en högskolekurs i pedagogik i Umeå. Det var en distanskurs, men jag fick tjänstledigt under höstterminen, och avsåg att arbeta full tid under våren jämsides med studierna. Jag kom emel-

lertid in på speciallärarlinjen i Umeå och fortsatte där under 1977. Det var en omvälvande upplevelse. Hade jag sett min första kommunist vid 22 års ålder var jag helt omgiven av dem vid 42. De flesta av lärarna, som jag hade, var också "frälsta". Jag fick det intrycket att de, som undervisade oss, ansåg att alla svårigheter i skolan berodde på sociala skillnader, att alla inlärnings svårigheter kunde avhjälpas med kramar. Ordet dyslexi nämndes aldrig. I Umeå fanns professor Ingvar Lundberg, som forskade om barn med läs- och skrivsvårigheter. Honom skulle vi inte ens få lyssna på, men genom att tränga oss in, när han höll en föreläsning för blivande talpedagoger, fick vi ta del av hans erfarenheter. Det var en mycket intressant upplevelse. Så mycket matnyttigt inför min blivande gärning som speciallärare gav inte utbildningen, men vad jag verkligen lärde mig under det året var att argumentera och tänka igenom vad jag stod för. Det var ett nyttigt avbrott i mitt lärarliv.

Jag var tillbaka i min gamla skola vårterminen -78 och arbetade som klasslärare fram till sommaren, då jag sökte och fick ord. speciallärartjänst. Jag var även s.k. huvudlärare och blev så småningom tillsynslärare på mellanstadiet. Jag fick då nya arbetsuppgifter jämsides med undervisningen, som jag också fann stimulerande och roliga.

Hösten 1987 stod en ny mellanstadieskola färdig i vår by. Det var en verkligt intressant process att få följa byggandet från ritningsstadiet fram till den färdiga byggnaden. Vi lärare var med och påverkade hela tiden, vi hade sammankomster många gånger och de ansvariga tog hänsyn till våra åsikter och gjorde ändringar efter våra önskemål. Det enda som vi inte fick som vi ville, var placeringen av ett mätarskåp, och det kunde vi stå ut med! I skolgårdens utformning deltog eleverna med liv och lust, de gjorde ritningar, byggde modeller och skrev ner sina önskemål. Mycket blev genomfört, men de allra vildaste idéerna blev kvar på fantasistadiet. Tyvärr var ju de flesta av eleverna på högstadiet, när skolan var färdig, men jag hoppas att de kände sin delaktighet.

Vilken lycka när vi fick flytta in! De flesta av oss hade arbetat tillsammans tidigare och trivdes ihop. Vaktmästaren kom med oss från den gamla skolan och köks- och städpersonalen kom snart med i gemenskapen. Vi kunde skapa våra egna traditioner och även om diskussionerna var livliga, gick det att enas till slut. På denna skola blev

Birgitta uppvaktas av kollegor på sin 50-årsdag 1984.

jag platschef och ekonomiansvarig i 5-6 år, sedan skulle allt omorganiseras och jag återgick till full tid som speciallärare.

Jag tyckte om att arbeta som speciallärare. Eleverna kom gärna. Ett oförglömligt minne har jag av en elev, som stod vid min dörr och fräste: "När i helvete blir det egentligen min tur att komma till dig!" Två andra kom frivilligt under sina håltimmar i sjuan, för att få extra hjälp. Inställningen både bland lärare på skolan och föräldrar var, att det var en förmån för barnen, att få den extra hjälp som behövdes. Detta färgade av sig på eleverna. Ett annat plus för specialeleverna var att de första datorerna på skolan hamnade i "mitt rum". De lärde sig snabbt ordbehandlingens grunder och fick hjälpa de andra eleverna när de skulle lära sig hantera datorn. Eleverna fick välja om de ville att jag skulle komma in i klassen eller om de skulle komma till mitt rum. Det senare alternativet var genomgående mer populärt. Orsaken till detta val, var att de uppskattade lugnet, att utan kommentarer få arbeta på sin nivå och få känna sig duktiga, enligt vad de själva sade.

Under mitt sista år på skolan fick jag en helt ny, spännande, tacksam och intressant uppgift vid sidan av de gamla. Vi fick två nya elever från Bosnien, som inte kunde någon svenska. Dessutom kom en kusin till dem som hade gått några år på lågstadiet, men fortfarande

behövde stöd i svenska. Det var fascinerande att följa deras språkutveckling. Jag lärde mig också några ord och fraser på bosniska ("Nema problema"), men var betydligt mer tröglärd än de var.

Jag fortsatte med speciallärartjänsten, tills jag var 61 år. Jag tog tjänstledigt tills jag fyllde 62 år, då jag tog förtida uttag av pensionen. En fråga man kan ställa är varför jag inte fortsatte "min tid ut". En orsak var att min man, som är sju år äldre än jag, redan hade varit ledig flera år. En annan att vi hade de ekonomiska möjligheterna. Alla förändringar, som var på gång, kändes också för arbetsamma att ta itu med.

Förändringens tid

Gradvis från början av 80-talet hade de stora omvälvningarna kommit. Riktigt "lugnt" hade det väl aldrig varit och det var bra, men nu började det bli för häftiga svängningar. När jag blev lärare var arbetet mest inriktat på ensamarbete och det tyckte jag om. Det var jag och min klass. Vi lade upp arbetet efter våra huvuden, ingenting behövde planeras långt i förväg, var det vackert väder kunde vi gå ut, hade någon fått besök från Amerika, kunde vi ta upp det, blev vi inte färdiga med våra teckningar eller andra arbeten kunde vi fortsätta nästa lektion. Inga fler än slöjdlärarna var inblandade i klassens arbete. Det gick lätt att komma överens med personalen i "matan" om man ville göra en utflykt, eftersom maten lagades på plats. Det fanns plats för "improvisationspedagogik".

När vi kom till en större skola, blev det lite mer reglerat, men fortfarande var man i stort sätt ansvarig för sin klass. Det förekom att klassen bytte lärare i engelska, musik och gymnastik, men knappast i andra ämnen. Visst gjorde vi saker gemensamt över klassgränserna, men i stort var det fortfarande "jag och min klass". Föräldramöten, utflykter och kortare resor mm bestämde var och en över. Konferenser var ett okänt begrepp, det klarade vi av på rasterna eller vid behov efter skoldagens slut. Eftersom jag har haft turen att arbeta med kolleger, där vi har haft en mycket öppen kommunikation, saknade vi inte de formella konferenserna. Från slutet av 60-talet och några år framåt hade vi ett "kollegium" i slutet av vårterminen, då sexans avlämnande lärare informerade högstadielärarna om deras blivande elever, alla mellanstadieskolor vid samma tillfälle. Fruktansvärda tillställningar,

som inte gav mycket. Sen började konfererandet. Elevvårdskonferenser hade vi haft tidigare, när de behövdes, med nu skulle de planeras in. Vid arbetsenhetskonferenserna, när pedagogisk planering skulle behandlas, skulle lika många elever som lärare delta. Det gällde alltså 9-12-åringar. Hur det skulle genomföras med skolskjutsar bl.a., fick vi aldrig klart för oss. Jag kan inte påminna mig att eleverna någonsin deltog. Däremot kunde de få säga sin mening under klassrådstimmarna. Ämneslärare från högstadiet började också komma till oss, idrott, hemkunskap och ibland musik skulle de ta över. Det minskade också flexibiliteten. Vi försökte hålla en dag högstadielärfri, för att kunna ha gemensamma friluftsdagar tex. Något vidare utbyte av dem hade vi inte, eftersom det var drygt en km mellan skolorna och de för det mesta var stressade.

Arbetsuppgifterna, som jag ser dem, har varit i stort sett desamma, att förmedla kunskap, väcka intresse och få eleverna att aktivt söka kunskap, att skapa en god arbetssituation och förmedla trygghet. Miljön har naturligtvis skiftat, särskilt jämfört med mitt första skolar. Jag har känt mig uppskattad och har känt skolledningens förtroende utom i min andra skola. Men det misstroendet kände vi alla. Samhörigheten i lärarkåren och med övrig personal var mycket stor fram till slutet av 80-talet. Men så förändrades allt. Inte plötslig utan smygande. Vissa ord blev i det närmaste tabubelagda, som t.ex. ordet undervisa. Vad läraren skulle göra, var att "skapa ordnade undervisningssituationer, som tillåter eleven att genomföra ett fullständigt kunskapsarbete under bästa möjliga betingelser". På en studiedag, fick vi veta att om vi använde ordet "träna" (t.ex. multiplikationstabellen) såg vi eleverna som objekt. Mycket klandervärt! Om vi däremot sade "öva", såg vi eleverna som subjekt och det var bra! Det gällde att vakta sin tunga!

Vi skulle arbeta efter LGR-80:s intentioner, men varje rektorsområde, skola, arbetsenhet skulle dessutom arbeta fram en egen lokal arbetsplan med programdel och handlingsdel. Dessa "professionella" dokument skulle "vara en form av verktyg för verksamheten, där skolans personal (obs inte lärarna) i samverkan med eleverna och i tillämpliga delar med föräldrarna formulerar konkreta etappmål för de valda utvecklingsområdena". "Övrig personal" hade aldrig tid. Hur var detta tänkt? – När målen var formulerade skulle de genomföras och sedan utvärderas flera ggr per år och ev. omarbetas. Vi lyckades

aldrig komma igenom alla ämnen, som det förutsattes, att vi skulle få in i en egen handlingsplan, innan det kom nya direktiv. På samma sätt skulle skolans profil diskuteras, vad vi ansåg vara baskunskaper, vilka kunskaper vi ansåg vara nödvändiga resp. önskvärda mm. Vi ägnade massor av tid åt detta planerande och när allt var klart, var det inaktuellt. Vi gjorde en mycket ambitiös PRAO-planering utgående från skogen, som är Jämtlands viktigaste näring, sen blev det inte mer. Delar av den användes under ett läsår. När en del av personalen byttes ut, var det inte säkert att de nya vill ta till sig det som de inte har varit med att skapa. Vi, dvs representanter för låg-, mellan- och högstadielärare, arbetade under ett helt läsår med en handlingsplan mot mobbning och andra oarter i samarbete med polisen och socialen, som resulterade i en verkligt genomarbetad plan. Det var varken den första eller den sista, men så vitt jag kan minnas kom den aldrig ut till skolorna.

Naturligtvis fick det oss att tänka och ta ställning, men det blev så lite genomfört i skolarbetet i förhållande till tidsåtgången. Som speciallärare skulle jag skriva åtgärdsprogram för alla mina elever, självklart! Utvärderade då och då. Naturligtvis! Helst i samverkan med elever och föräldrar var tredje vecka, då nya mål skulle sättas. Dessvärre ser man knappast några märkbara framsteg hos elever på så kort tid, föräldrarna hade inte möjlighet att komma så ofta och allt skulle ha varit fruktansvärt tungrott.

En tidig förbättring under min tid var att skolan förbjöds 1958. För egen del hade jag inte använt mig av kroppstraff, men det var bra att agan förbjöds.

Friheten att lägga upp sitt eget arbete har minskat, t. ex. att förbereda sitt arbete på kvällstid, i och med att man arbetar i arbetslag på arbetsplatsförlagd tid. Detta kan upplevas som en nackdel. En fördel är att man kan stötta varandra vid behov, att man kan komplettera varandra. Detta var ju möjligt även tidigare, men då krävdes ett öppet arbetsklimat, som säkert inte alla har haft turen att hamna i. Möjligheten för andra att påverka mitt arbete och för mig att påverka andras arbete har blivit större. Elevernas möjligheter till påverkan har ökat. Som speciallärare har jag varit rätt fri att lägga upp mitt arbete hela tiden.

Rättigheterna vid graviditet och barnledighet har ökat samt möjligheten att vara hemma med sjukt barn. Det är också mycket lättare att

få tjänstledigt av privata skäl, t.ex utlandsresor, fisketurer mm. Det är en förbättring för lärarna, men inte för eleverna. Det återkommer jag till senare.

I många år hade vi inte möjlighet att påverka vilka läromedel eller vilken materiel vi skulle använda. Det kom "liksom ovanifrån". Inga böcker återanvändes de första åren, ett fruktansvärt slöseri, men det ändrades med tiden. Senare fick vi komma med önskemål till "beställaren". Någon gång på 70-talet fick vi ta över beställningarna och det ekonomiska ansvaret. Det var en klar förbättring. Visserligen kunde diskussionerna bli många om vilka färger skrivböckerna skulle ha eller hur stort ett radergummi skulle vara. Men vi "lusläste" läroböckerna och enades om vilka vi ville ha. AV-centralen blev också en stor tillgång.

Innehåll och andemening

För mig har innehållet och andemeningen varit detsamma under hela min lärartid. Min uppgift har varit att förmedla kunskap, väcka elevernas nyfikenhet, stimulera dem att aktivt söka kunskap, vilja ta ansvar för sig själva och andra, att skapa trygg och varm miljö i skolan. Jag har också haft som mål, att alla elever ska känna att de har lyckats bra med något varje dag. Särskilt viktigt att tänka på när man har specialelever.

Relationer till elever och föräldrar

Kontakten med elever och föräldrar har blivit mycket friare med åren. Under mina första lärarår var det otänkbart att eleverna skulle säga du till lärarna. Det var fröken som gällde. Jag blev tillrättavisad, när jag inte förebrädde elever som "glömde sig", jag skulle få disciplinproblem, men det kände jag aldrig av. Jag tror att det var efter 1965, som det lossnade på du-fronten. Det var väl samtidigt som det hände i resten av samhället. Det var aldrig några problem.

Förhållandet till föräldrarna har förändrats ännu mer. I början fick man nästan den enda kontakten på de fåtaliga föräldramöten och på skolavslutningarna. Inte ens då fick man kontakt med alla. Senare började jag ringa upp alla föräldrar, för att höra om det var något de ville ta upp. Nästa steg vid sidan av föräldramötena var kvartssamtal och åhörardagar, som avlöstes av spontana besök och utveck-

lingssamtal. Det fungerar bättre för alla parter. En bit in på 90-talet kom en mamma med sin sons horoskop, som hon hade låtit göra, för att vi skulle förstå honom bättre, men med så många andra stjärntecken-representerade i klassentror jag inte att det gjorde någon större verkan.

Hem och skola

I de distrikt och rektorsområden jag har arbetat, har det sällan funnits någon särskilt aktiv Hem- och skola-förening. Några år var jag lärar-representant, men jag kan bara påminna mig ett möte dit jag var kallad. Då skulle en ny lågstadieskola presenteras. Det var rektor som hade sammankallat. Det har i allmänhet varit lärarna som har kallat till möten.

Klassrepresentanterna har valts på klassmöten, ofta under press. Trots detta har jag upplevt att vi har haft god kontakt med föräldrarna. Representanterna har villigt ställt upp, när vi har bett om hjälp och även engagerat fler föräldrar när det har varit stora evenemang. De har också kommit med egna initiativ.

En bra lärare

Vad som menas med en bra lärare är nog olika, beroende av vem som tillfrågas. Vid ett föräldramöte fick föräldrarna rangordna goda läraregenskaper. Högst på listan stod att ordna många fester och utflykter! Vid ett annat föräldramöte delades föräldrarna in i grupper om fyra. De skulle skriva upp vad de tyckte att föräldrarna hade rätt att vänta av skolan och vad skolan hade rätt att vänta sig av föräldrarna. Ingen grupp hann fram till den andra punkten. Jag skrev upp mina tankar efter detta möte, annars hade jag nog glömt allt.

- Lärare skall vara snälla men stränga
- Glada men allvarliga
- Ge mycket läxor ofta, men lite läxor eller helst inga alls
- Se till att barnen äter och äter snyggt, men inte bry sig om hur och om de äter
- Ta upp diskussioner om sovtider, tv- och videotittande, cykling, fickpengar, men inte bry sig om vad barnen gör efter skoltid.

Det föräldrarna hade skrivit ner, skrev klasslärare upp på tavlan. Det verkligt nyttiga med det hela var, att föräldrarna fick klart för sig, att de hade olika åsikter och att det var omöjligt att tillfredsställa alla.

En bra lärare enligt mig är en som är engagerad i sitt arbete, är intresserad av barn, har goda kunskaper och kan förmedla dem, kan väcka intresse, kan skapa en lugn arbetsmiljö, som intresserar sig även för de svagpresterande, som har humor och är glad (för det mesta). Listan kan göras oändlig, men kan kanske sammanfattas: en bra lärare är den som tycker om sitt arbete.

Fortbildning

Fortbildningen i början av mitt lärarliv bestod av studiedagar, roliga, matnyttiga och positiva! Jag minns särskilt en i Kalix under mitt första år, bara att få fara dit var ett litet äventyr. Den rörde sig om engelskundervisning, och den var så inspirerande. Jag for hem full av nya idéer! Kännetecknande för dessa tidiga studiedagar var att vi fick användbara, roliga, inspirerande erfarenheter. Vi kände oss som goda lärare när vi for dit och ännu duktigare, när vi for hem. Visst fick vi tänka om, ta till oss nya idéer och fundera över vår undervisning, men allt skedde i en positiv anda. En av de allra värdefullaste kurserna jag deltog i var en engelskkurs i Brighton på tre veckor. Den ledde dessutom till en mångårig kontakt med min värdfamilj.

Men andra tider stundade. Många studiedagar och fortbildningsdagar har genomförts med tonvikt på ordet "fort", tillkomna efter olika larmrapporter. På 60- eller 70-talet fick vi ett utomordentligt kursmaterial i svenska från SÖ. Det hette SOS-projektet eller dylikt. Det var avsett att ta sex studiedagar att genomföra. Där fanns övningar och annat som vi skulle genomföra i våra klasser mellan sammankomsterna. Vi fick tre halvdagar på oss, om jag minns rätt, men de häftena har jag haft nytta av under resten av min lärartid! En larmrapport kom om matematikkunskaperna i grundskolan. Våra elever låg illa till i jämförelse med andra länders barn. Något som rapporten inte hade tagit hänsyn till var antalet matematiklektioner under grundskoletiden eller antalet läxuppgifter, som var färre i den svenska skolan. Inte heller tog man hänsyn till att fler elever med inlärnings svårigheter var integrerade i våra skolor än i de länder som uppvisade de bästa resultaten. Nåväl, det blev en snabbinsats även på detta område. Någon utvärdering av alla dessa kurser har jag aldrig sett!

Vi har många, många gånger fått lämna in önskemål om vilket område vi skulle fördjupa oss i, för att öka vår kompetens, men sällan har

våra önskningar tillmötesgåtts. Bl.a. önskade vi flera gånger mer kunskap om hur vi skulle handla, om vi misstänkte att någon elev var utsatt för våld av olika slag i hemmet. Under mina 39 år i skolvärlden har jag aldrig fått hjälp i den frågan. Däremot har vi gång efter gång ägnat oss åt mobbningsfrågan, vi har skrivit handlingsprogram många gånger och vi har använt oss av dem. På vår skola har vi varit mycket vaksamma, när något misstänkt fall har blivit känt, och tagit itu med problemen direkt.

Med undran minns jag hur mycken tid, som under 70-talet ägnades åt gruppdynamiska övningar, då vi skulle falla i varandras armar, gå och känna på varandra med förbundna ögon, låtsas att vi var skeppsbrutna och klättra upp på ett fåtal bord och stolar, vara varandras speglar mm! Alla kommunens lärare var sammanfösta, så många gånger var det inte tryggheten bland de egna arbetskamraterna som ev. kom att öka utan kanske i en krets som fanns miltals bort. Dessutom skulle vi i det oändliga diskutera olösliga problem, s.k. Sjölundövningar. En manlig lärare var nära att börja gråta, när han inte kunde övertyga resten av gruppen om släktförhållandena i ett problem: Min farfars sons barnbarns förhållande till någon tredje eller fjärde.

Vi har vid många fortbildningsdagar utsatts för rent förödmjukande behandling! Under en av de senaste jag har varit med om, var den största samlingssalen i Högskolan sprängfylld med skolfolk av flera kategorier. Föreläsaren, som talade en vårdad skånska, frågade om vi kunde förstå vad han sa. (Dumma norrlänningar!) Han fortsatte med att tala om när det skulle bli kafferast. "För det är väl det enda ni väntar på." Sedan talade han om att vi skulle sluta en halv timme tidigare. "Och det blir ni väl glada åt." (Skånsk humor?) Slutligen berättade han att hans föreläsning behandlade ungdomsproblem i storstäder och mest vände sig till socialarbetare och fritidsfolk. Ändå satt vi kvar!! Under föreläsningen yttrade han: "Och här sitter ni och är passiva": Då reste sig en av mina kolleger och svarade: "Att lyssna är inte att vara passiv!" Det var naturligtvis inte hans fel att inte rätt målgrupp satt i salen, det får kursanordnaren ta på sig. Brist på pengar kan väl vara en orsak till att så många skulle "fortbildas" fort och samtidigt, men nog var det många gånger att slösa på resurserna. Dock, allt har inte varit dåligt. En "pärla" bland studiedagar, var när P P Heine-
man, föreläste om barn med problem. Vi grät och skrattade och jag

glömmer aldrig den eftermiddagen.

Jag har också fått räkna en datakurs, som jag deltog i på kvällstid, som fortbildning. Den var bra. Sedan jag slutade, rör all fortbildning datakunskap, efter vad jag har hört.

Rektorerna skulle också fara på kurs. Vi hade en utomordentligt bra rektor vid den tiden. Vi hade alla ett stort förtroende för honom och han för oss. Vi kunde ta upp vilka problem som helst med honom. Han hade humor. Han drack kaffe med oss i personalrummet. Han var personlig. Han visade sig ofta bland eleverna på alla stadier och visste namnet på förvånansvärt många. Han tog sig alltid tid, när det behövdes. Kort sagt en idealrektor. Så for han på kurs. Han kom tillbaka helt förändrad. Efter några kursomgångar var han en ny människa. Om man kom in på expeditionen började han skramla med nyckelknippan efter en kort stund. (Dags att gå) Han skaffade sig en egen kaffebryggare och drack kaffe på sin expedition. Han drog sig undan. Det kändes som vi förlorade kontakten med honom.

Lärarnas status

Lärarnas status har minskat otroligt sedan jag började. På den tiden var det svårt att bli antagen till lärarutbildning och man möttes av respekt, när ens yrke blev känt. Möjligen var vi något överskattade, men det kändes också viktigt att leva upp till den nivå, där vi hade placerats. (Jag skulle en gång i checkernas barndom betala en blombukett med check. Den gamla damen som ägde affären, ville inte godkänna betalningssättet. Då talade jag om att jag var folkskollärare och si! Checken godkändes!)

Media har en stor del i att folk i allmänhet har en viss misstro mot lärarnas kompetens. Alla larmrapporter slås upp, grunderna för rapporterna kan vara oredovisade, som jag tidigare påpekat. "Lärare gjorde sexuella närmanden" kan det stå. Det behöver inte vara en lärare, kanske var det en helt utbildad som hade vikarierat några dagar. Lärare är ingalunda ofelbara, men de får många gånger klä skott för vad utbildade vikarier ställt till med. En annan orsak till vår minskade status är alltså vikarierna, i den mån vikarier anställs. De tas in praktiskt taget från gatan. En lärare får tjänstledigt i tre veckor, en vikarie som kan undervisa i spanska är inte lätt att finna, och ingen vikarie anställs. Eleverna är förlorarna! Inte hörjer det heller vår status, när en lä-

rare plötsligt anses kunna klara av flera klasser samtidigt. Men numera behöver vi aldrig höra några gliringar om sommarlov och andra lov. Tvärtom är det beklagande vi får ta del av. "Hur orkar du, hur står ni ut? Jag skulle aldrig kunna tänka mig att bli lärare." Dagens lärare är trötta och modfällna. Jag har fortfarande kontakt med många. De yngre deklarerar att de aldrig kommer att fortsätta hela livet i detta arbete. De äldre hoppas på övertalighet, garantipension eller förtida uttag. Av de lärare jag känner, som fortfarande är i arbete, är det en av kanske 50, som tänker sig att fortsätta till 65. Av mina bekanta, som gått i pension de senaste 10 åren, är det endast en som har arbetat sin tid ut.

Det som jag har upplevt som roligast i mitt yrke är kontakten med eleverna, att se hur de utvecklas och tar till sig kunskap, att få uppleva deras entusiasm och tillgivenhet. Till det roligaste hör också kollegerna. Det tråkigaste är känslan av att ändå aldrig räcka till. Att på studiedagar bli behandlad som okunnig, ointresserad och efterbliven.

Den framtida skolan

Jag oroar mig vid tanken på den framtida skolan, inte bara för samhället, utan även av rent egoistiska skäl med tanke på barnbarnen. Lärarna är utarbetade och misströstande. De stressar fruktansvärt. De hinner inte sätta sig in i de senaste visionerna förrän nya kommer. (Ett annat minne från en studiedag. En föreläsare framförde sina åsikter om skolans utveckling. Han svävade högt i det blå, eleverna, som han såg dem, fanns inte i sinnevärlden. Till slut reste sig en högstadielärare och frågade hur länge sedan det var, som han hade varit in i en skola. "18 år", fick han till svar", men jag står för visionerna och det är ni som ska genomföra dem!") Lärarna känner sig misstrodda och underbetalda. Eleverna har blivit oroligare, de sociala problemen har ökat. Antalet lärare minskas. Speciallärarna är utrotningshotade. Specialpedagoger som skall vägleda klasslärare är inte nog. Speciallärare kan inte ersättas av fritidspedagoger, fritidsledare eller assistenter. Dessa behövs också, men inte i stället för lärare. Skolsköterskorna får allt färre timmar.

Jag har funderat på Folkpartiets förslag om att "dåliga" lärare ska avskedas. Skolorna präglas av sina upptagningsområden. Hur ska sko-

lorna i problemområden kunna få utbildade lärare, snart en bristvara, om de riskerar att förlora sina arbeten, för att deras elever inte kunnat eller försökt ta till sig eller rent av saboterat den undervisning de erbjudits. Jag skulle önska morgondagens lärare en skola, där det finns plats för glädje.

Hem och fritid

Under mitt yrkesverksamma liv, medan jag var småbarnsmamma, hade jag det beviljat, jämfört med dagens unga föräldrar. Någon barnomsorg att tala om fanns det inte. Vi hade hembiträden. Jag inser att det är en omöjlighet i dag, men det var skönt för min generation. Det fanns barn runt om i husen, i många hem fanns det hemmamammor, som gärna ryckte in, om det krisade. Stress på morgonen existerade inte så länge barnen var under skolåldern, knappast senare heller. Vi har ägnat största delen av fritiden åt våra barn. Jag har inte varit engagerad i föreningsliv, medan barnen behövde mig. Nu arbetar jag för RK.

Mitt liv efter mitt "förtida uttag" är skönt. Jag och min man har många fritidsintressen, båda sysslar vi med skapande verksamhet. Vår äldste son bor i Östersund, har fru och ett barn och ett på väg. Han arbetar på Högskolan mest med forskning men även undervisning. Vi har haft förmånen och glädjen att få ha deras snart sexåriga dotter som "dagbarn-barn" på måndagarna i flera år. Hans fru arbetar på BUP. Vår andre son bor i Köpenhamn, är gift och har två barn. Han arbetar mest i Sverige med kompetensutveckling inom olika företag. Hans fru är socionom och är f.n. barnledig. Den yngste sonen bor i Stockholm och arbetar som personalassistent på ett stort företag. Han är förlovad. Vi har täta och goda kontakter med sönerna och deras familjer. Eftersom vi har bott här så länge har vi hunnit få många goda vänner. Min man har varit fackligt aktiv i många år och organiserar nu olika aktiviteter för pensionerade lärare. Jag saknar inte skolan, behovet är mättat.

Sammanfattning

Folkskollärarexamen 1956

Ett läsår, 1956-57, i Norrbotten

Fyra läsår, 1957-61 i Jämtland, därav barnledig 3 månader

Fyra läsår, 1961-65, i Medelpad, därav barnledig 4 månader

Trettioen läsår, 1965- 95, i Jämtland, därav barnledig 7 månader, tjänstledig för studier tre terminer, av privata skäl ca två terminer (läsåret innan jag begärde förtida uttag av pensionen).

Jag har tyckt om att vara lärare. Jag kom ut i rätt tid, då läraryrket hade status. Jag började mitt lärarliv, när så mycket var nytt och oprövat. Under mitt första år var det nytt i den skolan med föräldramöten, med filminspelning, med Kasperteater och mycket annat. I skolan i Medelpad var det nytt med ishockeyturneringar och klassfester (tro mig eller ej, men sjundeklassarna lekte blinkleken och dansade ring lekar). I min sista kommun var jag med min klass på den första lägerskolan åtminstone i rektorsområdet . Vi och en annan klass gjorde den första flygresan till Sundsvall i skolans regi. Vi hade kontakt i flera år med en klass i Lofotenområdet, vi medverkade i Lofotenposten (utan internet), vi medverkade många gånger i skolradion. Ingen var blaserad på den tiden. Sist men inte minst var glädjen att mina speci alelever var de första på skolan, som fick arbeta med datorer. Det har varit en härlig tid, även om alla förändringar, all stress över att inte följa alla förordningar, att inte hinna med, att ständigt ha dåligt samvete för något, konkurrensen vad gäller individuella löner och olika många timmars undervisningsskyldighet, att sällan eller aldrig ha tid med alla de glada skratten i personalrummet, gjorde de sista åren tyngre än jag hade väntat mig. Inte nog med att jag fick börja i den bästa av tider, jag slutade också i rätt tid.